

לקחת גוי מקרב גוי

כִּי שָׁאֵל נָא לִימִים רַאשֵׁינִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצְהַ הַשָּׁמַיִם הַנְּהִיָּה כְּדָבָר הַגְּדוּל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמָהוּ: הַשְּׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ פֶּאֶסֶר שְׁמַעְתָּ אֶתָּה וַיְחִי: אוֹ הַנְּסָה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי בְּמִסַּת בְּאַתַּת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד חִזְקָה וּבְזִרְוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֻלִים כָּלֵל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: אֶתָּה הָרֵאתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבְּדוֹ: (דברים ד לג-לה).¹

רמב"ן דברים פרק ד פסוק לב – המחויבות של עם ישראל

"כי שאל נא לימים ראשונים" - יאמר לא ימחול ולא יאריך השם לכם על עבודה זרה ועל ההשחתה בפסל וכל תמונה, כי עשה עמכם מה שלא עשה כן לכל גוי מעולם, שהשמיעך קול אלהים מדבר מתוך האש, למען תהיה יראתו על פניכם ותייחדו אותו ולא תשחיתו. ולקח אתכם לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים שלא תעבדו לזולתו. והנה הראית בעיניך כל זה, לדעת כי ה' הוא האלהים הוא אחד ושמו אחד ואין עוד מלבדו. כי מן השמים השמיעך את קולו ללמדך בזה מוסר השכל, ועל הארץ הראך את אשו הגדולה בוערת עד לב השמים, ודבריו כולם שמעת מתוך האש... ואחרי שהשם הגדול הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואין עוד, תשמור מצותיו וחקותיו למען ייטב לך בשמים ממעל, ולמען תאריך ימים על הארץ מתחת.²

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דזויה פרשה ו – כמילוט וכמהלטה

"ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים", כצפור שהיא נתונה ביד אדם שאם יכבוש ידו מעט מיד הוא חונקה, שנאמר: "נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו ואומר עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ ברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם וגו' " (תהלים קכד ו-ח).³ וכאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה, שנאמר: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי". שאין תלמוד לומר גוי מקרב גוי, אלא כאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה.⁴ ואומר: "ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל וגו' " (דברים ד כ).⁵

¹ שני המאורעות הגדולים שעם ישראל מצטווה לזכור הם: מעמד הר סיני ויציאת מצרים. מאורעות שאירעו ב"ימים הראשונים" שמסוקנתם היא אחת: "אתָּה הָרֵאתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבְּדוֹ" – ראו דברינו [אין עוד מלבדו](#) בפרשה זו בשנה האחרת. הפעם, נתמקד בביטוי "לקחת לו גוי מקרב גוי" המתאר את יציאת מצרים כהליך שבו עם נוצר מתוך עם או שמה עם נפרד מעם, בפעולה של לקיחה, היא לשון הגאולה הרביעית "ולקחת".

² בשיטת רמב"ן, פסוקי התורה שהבאנו לעיל הם 'דרישת המחויבות' העמוקה של עם ישראל לקב"ה, לא פחות מעשרת הדברות וקריאת שמע ישראל. אתה, עם ישראל, ראית (או הוראית) מה שלא ראה אף עם אחר, שמעת (או הושמעת) מה שלא שמעה אף אומה אחרת. נגלתה לך השכינה במעמד הר סיני, הולידה ועיצבה אותך כעם, ולפיכך יש לך מחויבות עמוקה ושליחות גדולה שאינך יכול להתכחש להם. באופן דומה הולכים גם פרשנים דוגמת הדר זקנים על הפסוק שאומר: "ואם תאמר: מפני מה הקפיד הקב"ה עלינו יותר משאר אומות? לפי שעשה לך מה שלא עשה לשאר אומות. כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך. כלומר שאל לדורות ראשונים אם נעשה כך לשום אומה שבעולם". ורבי בחיי בן אשר מפרש: "... שאין אומה ולשון חייבין להקב"ה כמו שאתם חייבין לו, ואם תשאל על ימים ראשונים תמצא שלא קירב הקב"ה שום אומה לזולתכם". והוא מוסיף שם: "מדרך השכל כל נברא חייב לעבוד בוראו ולשבח אותו", אבל לעם ישראל יש מחויבות מיוחדת. כל האומות: "הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים", אבל עם ישראל: "כי גבר עלינו חסדך". ועל כל זה יש להעיר שבעוד שיציאת מצרים חוזרת ונזכרת בסידור התפילה שוב ושוב, אין אזכור ברוב (כל?) תפילותינו של מעמד הר סיני! כבתנ"ך, כך גם בסידור התפילה. והוא עניין נכבד שדנו בו במקצת בדברינו [עשרת הדברות בסידור](#) בפרשת יתרו.

³ סדר הפסוקים בנוסח תהלים שבידינו הוא שונה: "בְּרוּךְ ה' שְׁלֹא נִתְּנָנוּ טְרֵף לְשִׁנֵּיהֶם: נִפְשָׁנוּ כְּצֹפּוֹר נִמְלָטָה מִפֶּחַ יוֹקְשִׁים הַפֶּחַ נִשְׁבַּר וְאֶנְחָנוּ נִמְלָטָנוּ: עֲזָרְנוּ בְּשֵׁם ה' עָשָׂה שְׁמַיִם וְאָרֶץ". כך או כך, נפש האדם משולה לציפור (כאילו מקננת בגוף האדם), ראו אבות דרבי נתן נוסח ב פרק לה: "משל למה הדבר דומה? למלך שאמר לעבדו: שמור את הציפור לבני. אמר המלך לעבדו: אם משמר אתה את הציפור - נפשך אתה משמר. ואם מאבד אתה את הציפור - נפשך אתה מאבד ... אותו העבד על מה שישמור הוא אומר: נפשו הוא משמר. על מה שיאבד הוא אומר: נפשו הוא מאבד. כך הקב"ה אומר לישראל בני אם אתם משמרים את התורה נפשכם אתם משמרים ואם אתם מאבדים את התורה נפשכם אתם מאבדים". ועל הביטוי ציפור או ציפור הנפש, שהוא חלק רגיש בגוף האדם שמכה חזקה בו יכולה לגרום למוות, ראו גמרא בבא קמא צ"ב, ברש"י ובמפרשים שם וכן במילונים.

⁴ שני דימויים יש כאן: ציפור שנמלטה מהמלכות ולידה של תינוק הפרה, והמילה נמלטה כמו המלטה כמו נשמטה (מילט את נפשו). וכל הבקי קצת בעלי חיים ומשק חקלאי יודע שלידת וולדות בעלי החיים איננה תמיד קלה ויכולה להיות קשה וממושכת (ואפילו להסתיים במות האם). הביטוי "שומט את העובר" בא להראות שבמקרה זה לפחות, יציאת בני ישראל הייתה בדרך של נס (הם "מסות" שבפסוק?, ראו פירוש רבי בחיי בן אשר על הפסוק) ונראתה כקלה ופשוטה, אבל הפסוקים לעיל: "כִּי שָׁאֵל נָא לִימִים רַאשֵׁינִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ ... הַנְּהִיָּה כְּדָבָר הַגְּדוּל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמָהוּ", באים לומר שמה שאולי נראה כפשוט וקל לצופה מהצד, הייתה לידה קשה ומסובכת. והכפריים היושבים לפני הדרשן מבינים בדיוק למה הוא מכוון.

⁵ המשך המדרש בפסוק: "ויוצא אתכם מכור הברזל" מחזיר אותנו לפרשת השבוע, קרוב למדי לפסוקים שהבאנו לעיל. מפסוק זה מתבקש דימוי שלישי של צירוף כלי בכור הברזל שאיננו במכילתא. השלמה זו עושה המדרש הבא, שייתכן מאד שהוא משמר את המשך הדימוי של כור הברזל, שנשמט משום מה במכילתא.

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור קיד – הוצאה מכור האש

"בצאת ישראל ממצרים". ראה מה כתיב: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ד לד). אמר ר' ירמיה בשם ר' חייא: משל לגבור שירד למלחמה, או לנצח או להינצח.⁶ לכך נאמר: "ובמלחמה" (שם).⁷ אמר ר' אחא בשם ר' יונתן: מהו "גוי מקרב גוי"? כאדם שהוא שומט את העובר מתוך מעי הבהמה בזמנו.⁸ כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, שנאמר: "גוי מקרב גוי", כענין שנאמר: "והקרב והכרעים" (ויקרא א ג) – למדנו צער לנשמת.⁹ ומניין אף לשומט, שנאמר: "ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים" (דברים ד כ), כאדם שהוא נוטל את האש מתוך הכור שלא בצבת ושלא בסמרטוטין, כביכול כן עשה הקב"ה לישראל.¹⁰

שמות רבה כה ו פרשת בשלח – לקיחה למרות הערעורים

בשר ודם, בשעה שמבקש לבנות פלטיין משהוא בונה את התחתונים אח"כ הוא בונה את העליונים. אבל הקב"ה אינו כן, אלא משברא את העליונים ברא את התחתונים. **בשר ודם, בזמן שהוא מבקש ליקח לו עבד אם יש עליו עוררים אינו לוקחו. אבל הקב"ה אינו כן אלא אומר: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי"....** בשר ודם, תלמיד טוען פנס לפני רבו והקב"ה אינו כן: "וה' הולך לפניו יומם"¹¹... בשר ודם, העבד טוען את רבו והקב"ה אינו כן אלא: "ואשא אתכם על כנפי נשרים" (שמות יט ד). בשר ודם, הרב ישן והעבד עומד על גבו, והקב"ה אינו כן אלא הקב"ה שומר ישראל, שנאמר: "לא ינום ולא יישן שומר ישראל" (תהלים קכא ד).¹²

ויקרא רבה פרשה כג סימן ב – הפרדה קשה, רק בזכות השבועה

"כְּשֹׁשְׁנָה בֵּין הַחוּחִים בֵּין רַעֲיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת" (שיר השירים ב ב) – רבי אליעזר פתר המקרא בגאולת מצרים. מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים היא קשה על בעלה ללוקטה, כך היתה גאולתן של ישראל קשה לפני הקב"ה ליגאל. זהו שכתוב: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ד לד) – אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים.¹³ אם כן, לא הייתה נותנת מדת

⁶ ראו דברינו, אמנם בהקשר קצת אחר, [או נצחת או נצחתי](#) בפרשת יתרו.

⁷ שאחרי כל המסות האותות והמופתים, יציאת עם ישראל ממצרים והפיכתו לעם, לוותה גם במלחמה.

⁸ הנה "תוספת קטנה" ראשונה של מדרש תהלים שמן הסתם בנוי על"ג המכילתא, אבל מוסיף ומרחיב וכאמור, אולי משמר את המדרש המקורי. "בזמנו"! השמטת העובר הייתה בדיוק ברגע הנכון, ברגע האחרון, לפני שהדברים ילכו ויסתבכו. רגע לפני שעם ישראל שוקע לגמרי בטומאת מצרים.

⁹ נראה לנו שאת הפסוק: "והקרב והכרעים" יש להשלים: "והקרב והכרעים ירחץ במים" וזה דימוי מאד חזק ו'צבעוני' (שאוילי לא כולם יאהבו) שהוצאת גוי מתוך גוי היא כמו להוציא את האברים הפנימיים ביותר של הבהמה. בין עובר ובין קרב וכרעיים, יש לשתוף היטב במים את מה שיצא או הוצא. ראו יחזקאל טז ו-ט: "וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְבוֹסֶסֶת בְּדָמֶיךָ וְאָמַר לָךְ בְּדָמֶיךָ חַיִּי וְאָמַר לָךְ בְּדָמֶיךָ חַיִּי... וְאֶרְחֹצֶךָ בְּמִים וְאֶשְׁטֶף דָּמֶיךָ מֵעֲלֶיךָ וְאֶסְכֶּךָ בְּשֶׁמֶן", שהם משקל כנגד לדבריו הקשים שם בתחילת הפרק: "וּמִלְדוֹתֶיךָ בְּיוֹם הַוּלְדֹתֶיךָ לֹא כָרַת שָׂרָף וּבְמִים לֹא רָחַצְתָּ לְמַשְׁעֵי וְהַמְלַח לֹא הִמְלַחְתָּ וְהַחֲתַל לֹא חֲתַלְתָּ". עד כאן צערו של הנשמת. מכאן ואילך ממשיך המדרש לצערו של השומט ולכור הברזל שמדרש מכילתא הזכיר ולא פיתח.

¹⁰ וההמשך שם בדימוי חוזר של מוטיב הבליעה על בסיס הפסוק בתהלים קכד ג: "אזי חיים בלעונו". הדימוי השלישי של כור הברזל מעביר את הדגש לקב"ה ומסלק את התמונה הפשוטה יחסית של שני הדימויים הראשונים. השומט, הקב"ה שהוציא את בני ישראל, לא רק פתח את ידו הקפוצה של פרעה על מנת שהציפור תצא – בדימוי הראשון; לא רק לכלך ידיו בדם של לידה היוצרת חיים חדשים – בדימוי השני; אלא הכניס את ידו לתוך הכור הבווער, בלי צבת ובלי סמרטוטים (אולי משל לגאולה הישירה בלי שליח ובלי שרף או מלאך) וכביכול נכוותה ידו. אבל הביטוי "נוטל את האש מתוך הכור" דורש עיון נוסף: האם הכוונה לכלי שהותך באש שהוא מוצא מתוך הכור, או שמא האש היא שמוצאת ואז זה דימוי שונה לחלוטין.

¹¹ ואברהם הלך והאיר לפני הקב"ה, בראשית רבה ל י. בדברינו [נח ואברהם](#) בפרשת נח.

¹² מדרש זה מצוי בפרשת המן, על הפסוק: "הנני ממטיר לכם לחם מהשמים" (שמות טז ד), ועל רקע זה הוא מונה את שבח מעשי הקב"ה בהשוואה למעשה בני האדם, החל ממעשה בראשית וכלה בנפלאות יציאת מצרים והמדבר. מה שמעניין אותנו היא הפיסקה על לקיחת עבד שיש עליו עוררין. אם יש למישהו טענות כנגד העבד העומד למקח בשוק, טענות בעלות או טענות שאינו טוב, בני אדם לא ייקחו אותו. אע"פ כן, המלך בוחר בו ולוקח אותו (לקיחה גם מלשון מקח), והנמשל לעם ישראל ולקב"ה ברור. מה הם העוררין שיש על עם ישראל במצרים? טענות בעלות של המצרים עליהם? טענות על התדרדרותם הרוחנית והפיסית? כך או כך, הקב"ה מתעלם מטענות ורעיונות אלה ולוקח את עם ישראל לו לעם. ובאשר למשפט הסיום של המדרש, מי ישן ומי ער ושומר, ראו בראשית רבה עח א במאבק יעקב והמלאך: "ר' מאיר אומר: מי גדול? השומר או הנשמר? ממה שכתוב: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (תהלים צא), הוי: הנשמר גדול מן השומר". ושם עוד דימויים של נושא ונישא ושל משלח ומשתלח.

¹³ ראו איך התגלגל המשפט האחרון בילקוט שמעוני תהלים רמז תתטז: "... הדא הוא דכתיב: או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי - עם מקרב עם אין כתיב כאן, אלא גוי מקרב גוי, שהיו אלו ערלים ואלו ערלים וכו' ". (ובפסיקתא דרב כהנא ה הלשון הוא: "אומה מתוך אומה"). נראה שבעקבות לשון חז"ל ש"גוי" הוא נוכרי, תמה המדרש איך זה מכונה עם ישראל "גוי" ולא "עם" ומסקנתו שאכן בני ישראל היו כגויים במצרים. אבל במדרשים הקדומים, "גוי" הוא כל עם שהוא, גם עם ישראל, ככתוב: "שני גויים בבטן" (בראשית כה כג, שבראשית רבה סג ז הפך ל"שני גיאי גויים, רבי ואנטונינוס"), "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו), "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", דברי הימים א יז כא ועוד, כלשון המקרא ולא כלשון חכמים. וכל אחד מהמדרשים, הקדום והמאוחר, יקרא את דברי הקב"ה לאברהם: "וגם את הגוי אשר יעבודך" במשקפיים שלו.

הדין לישראל שייגאלו ממצרים לעולם!¹⁴ אמר ר' שמואל בר נחמני: אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה לא נגאלו ישראל לעולם.¹⁵

רות רבה פתיחתא א – רק בזכות שקבלו את התורה

... "שמעה עמי ואדברה, ישראל ואעידה בך, אלהים אלהיך אנכי" (תהלים נ ז). ... א"ר יוחנן: "שמעה עמי" - לשעבר, "ואדברה" - לעתיד לבוא. "שמעה עמי" - בעולם הזה, "ואדברה" - בעולם הבא. כדי שיהא לי פתחון פה בפני שרי אומות העולם שעתידין לקטרגם לפני ולומר: ריבון העולמים, אלו עובדין עבודת כוכבים ואלו עובדין עבודת כוכבים. אלו גלו עריות ואלו גלו עריות, אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים. אלו יורדין לגן עדן ואלו יורדין לגיהנם? אותה שעה סניגורון של ישראל משתתק. אומר לו הקב"ה: נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני? חייך שאני מדבר בצדקה ומושיע את בני. באיזו צדקה? ר' אליעזר ור' יוחנן. חד אמר: בצדקה שעשיתם את עולמי על שקבלתם את תורת, שאילו לא קבלתם את תורת הייתי מחזיר אותו לתוהו ובהו.¹⁶

שיר השירים רבה פרשה ו סימן ה – ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי

ר' יודן בשם ר' חמא ברבי חנינא ורבי ברכיה בשם ר' אבהו: כתיב: "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" (ויקרא כ כו). אילו נאמר: ואבדיל את העמים מכם - לא היתה תקומה לשונאי ישראל,¹⁷ אלא: "ואבדיל אתכם מן העמים", כזה שהוא מברר הרעה מהיפה, שוב אינו חוזר ומברר. אבל המברר היפה מן הרעה, שוב חוזר ומברר.¹⁸ כך, אילו נאמר: ואבדיל את העמים מכם - לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא נאמר: "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" - לשמי לעולם. אמר רבי אחא: מכאן שאמר הקב"ה לאומות העולם שיעשו תשובה ויקרבו תחת כנפיו.¹⁹

¹⁴ הדוגמאות שמביא הדרשן, בפרט בלורית וכלאיים, מעוררות חשד שהוא התכוון יותר לדורו מאשר ליוצאי מצרים. אבל בהזדמנויות אחרות כבר הבאנו מדרשים רבים שישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה ועובדי עבודה זרה במצרים (ראו דברינו [משכו וקחו לכם](#) בפרשת בא). והיכן ההבטחה לאבות?

¹⁵ רק בזכות השבועה שנשבע הקב"ה, היא ההבטחה לאבות, נגאלו בני ישראל ממצרים. והמדרש ממשיך שם מסיים בפסוק שלנו שמכיל את השם הגדול בתוך שבעים ושתיים אותיותיו, נושא שנראה גם להלן בבראשית רבה. כאן, בנקודה זו, חשובה ההשוואה עם הגויים: "אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית וכו'", מוטיב שחוזר במדרשים רבים במילים דומות: שיר השירים רבה ב ב, בפסיקתאות להלן, מדרש תהלים טו ועוד. זו המשמעות הקשה של הירידה למצרים, אין הבדל בין בני ישראל והמצרים, מה שאולי נותן משמעות נוספת לכל הפסוקים במכות מצרים שהקב"ה הפלה בין בני ישראל ובין המצרים, בין בכורות אלה לבכורות אלה. אפליה לצורך ההפרדה. ראו שכל טוב (בובר) שמות יב פרשת בא: "לפי שהיו ישראל מניחין את המילה כדמוכ בספרי או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי (דברים ד לד), מלמד שלא מלו ישראל במצרים, כדי למצוא חן בעיני מצרים, לפיכך הפך לבם לשנוא אותם להתנכל בעבדיו". ופירוש חזקוני לפסוק: "לקחת לו גוי מקרב גוי, שאף אתם הייתם גויים כמוהם כדכתיב: "ואומר אליכם איש גלולי עיניו השליכו". לשם התנגועו בני ישראל בתלונותיהם במדבר, כפירוש רבי בחיי בן אשר במתאווים, במדבר יא: "אשר נאכל במצרים חנם ... והיו מזכירים ישיבתם במצרים והם בני חורין מן המצות, וכענין שכתוב: (דברים ד, לד) "גוי מקרב גוי", כי היו שוים למצריים, הולכים בחקותיהם ועובדי עבודת אלילים ומגדלי בלורית כמותם". וכבר הארכנו כאמור בעניין זה בדברינו [משכו וקחו לכם](#) בפרשת בא, [כולנו גרים](#) בשבועות ואולי עוד.

¹⁶ כבר הרחבנו לדון במדרש זה בדברינו [בימי שפוט השופטים](#) במגילת רות וכאן נביא רק הדרוש לעניינינו בקצרה. מוטיב "הללו והללו" חוזר גם לאחר גאולת מצרים, בעת שעם ישראל יושב על אדמתו! כאן כבר אי אפשר "לקחת גוי מקרב גוי", כאן אנחנו אחרי הליקחה, אחרי המלטה החז-פעמית של יציאת מצרים. בארץ ישראל אין יותר ניסים כמו במצרים ובמדבר. כאן, או שהעם היושב בארצו יקח את עצמו מתוך עצמו ויתקן את דרכיו, או ח"ו ייצא שוב בגלות וילקח הגוי מארצו. ראו דברינו [כמעשה ארץ מצרים](#) [וכמעשה ארץ כנען](#) בפרשת אחרי מות על הדילמה הקשה בין תרבות מצרים ותרבות כנען (שנוצלו ע"י משה לסניגוריה על חטא העגל, שמות רבה מג ז). אבל כאן אנחנו לאחר מתן תורה. יש בכך צד לחומרא, אבל גם לקולא. יש לעם את תורת החיים שלו. לפיכך, עומדת לעם ישראל הזכות ו"הצדקה שעשיתם את עולמי על שקבלתם את תורת". ראו מוטיב זה גם במקבילה במדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור טו ושם התיקון הוא יום הכיפורים: "כך ישראל, כל עבירות שמתקלקלין בהן כל ימות השנה, אין נתפשים עליהם, לפי שיום הכיפורים מכפר להם, שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא יו ל)". נחזור לפרשה שלנו.

¹⁷ לעם ישראל, לשון סגינהור.

¹⁸ במלאכת בורר הלכות שבת למדנו שהאיסור הוא לברור את הפסולת ("הרעה") מתוך האוכל ("היפה"), אבל אוכל מתוך הפסולת, מותר (וכבר הרעישו מחמירים עולמות על הוצאת עצמות הדג או העוף לפני האכילה או אפילו מהפה). ראו שבת עד ע"א דברי רב המנונא, רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכות יב-יג, שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיט.

¹⁹ המשל במדרש תואם את הלכות בורר בשבת, אבל מטיעון קצת אחר. אילו הייתה ההפרדה של עם ישראל משאר האומות נעשית בדרך של הוצאת האומות והשארת ישראל, לא הייתה לעם ישראל תקומה משתי סיבות. אחת, משום שאם הוצא משהו, קשה מאד להחזירו. והשנייה, שאין פתח לגירי צדק וחסידים אומות העולם להצטרף ל"יפה". מי שהוצא החוצה - אין לו דרך חזרה. לא חוזרים למיין את מה שהוצא ובודקים שמא יש שם "יפה" שראוי להחזירו - "המברר הרעה מהיפה, שוב אינו חוזר ומברר". לפיכך, ההפרדה הייתה בכיוון הנגדי. עם ישראל הובדל מכל העמים ולא הם ממנו, על מנת שתמיד תהיה אפשרות לחזור על הפעולה - לחזור לאנושות הרחבה ולברור ממנה, להבדיל ממנה, את מי שלא נכלל בפעולת ההפרדה הראשונה, את כל גירי הצדק וחסידים אומות העולם שרוצים להצטרף לעם ישראל, גם את האנוסים שנאלצו לצאת אל "הרעה" ומקשים לחזור אל "היפה". כי: "המברר היפה מן הרעה, שוב חוזר ומברר". כך נראה להבין מדרש זה, בפרט לאור דברי רבי אחא. כאן, לא מצאנו את אזכור הפסוק "לקחת לו גוי מקרב גוי", אבל זו בדיוק אותה התנועה כמו "ואבדיל אתכם מכל העמים". ראו בהמשך פרשה ו בשיר השירים רבה את המשל של ר' שמואל בר נחמן על הפרדס שמסר המלך לבנו: "בזמן שבנו עושה רצונו, היה המלך מחזיר ורואה איזו נטיעה יפה בעולם,

בראשית רבה מד יט פרשת לך לך – גאולה בשם של שתי אותיות או שבעים ושתיים

"וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" (בראשית טו יד) – אמר ר' חלבו: היה לו לומר: "גם את הגוי", מאי "וגם"? אלא "גם" הוא מצרים, "וגם", לרבות ארבע מלכויות.²⁰

"דן אנכי" – ר' אלעזר בשם ר' יוסי בר זמרא: בשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו שהוא גואל את בניו, ושם יעשו תשובה, גואלן בשבעים ושתיים אותיות, שאמר ר' יודן: מ"לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" עד "מוראים גדולים" (דברים ד), אתה מוצא שבעים ושתיים אותיות של הקב"ה. ואם יאמר לך אדם: שבעים וחמשה הם! אמור לו: צא מהם "גוי" שני שאינו מן המנין.²¹ ר' אבין אמר: בשמו גאלם, ששמו של הקב"ה שבעים ושתיים אותיות.²²

מדרש אגדה (בובר) שמות יב ב פרשת בא – לוח שנה משלכם ובשליטתכם

"החודש הזה לכם" – חידוש זה לכם, שמיום שנברא העולם לא חיבבתי אומה ולקחתי גוי מקרב גוי, אלא לכם אני מחדש. הדא הוא דכתיב: "החודש הזה לכם". דבר אחר: החודש הזה לכם – חשבון של חדשים, שמיום שבראתי את עולמי הייתי מחשב חדשים ומעבר עוברים, מיכן ואילך מסור בידכם ואין אתם מסורים בידו.²³

מסכת מגילה דף י"ב - יא ע"א

רבי יונתן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: "וקמתי עליהם וגו' והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה' ... רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: "תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס" ... רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: "והיה כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם... כן ישיש להרע אתכם". רב מתנה אמר מהכא: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו". רב אשי אמר מהכא: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו'".²⁴

והיה עוקרה ומביאה ושותלה בתוך אותו הפרדס, ובזמן שלא היה בנו עושה רצונו, היה המלך רואה איזו נטיעה יפה בתוך הפרדס ועוקרה". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [ואבדיל אתכם להיות לי](#) בפרשת קדושים.

²⁰ מה שלא רק מטיל ייאוש שנכוננו לעם ישראל עוד ארבע גלויות ומלכויות (ואח"כ באה החמישית, היא מלכות ישמעאל שגם אברהם לא ראה והיא ע"י צאצאיו), אלא אולי גם נותן תקווה, שהקב"ה ידון גם אותם בסוף.

²¹ "הגוי" של מצרים.

²² ראו מקבילה באבות דרבי נתן נוסח א פרק יג: " ... אף הקב"ה אמר מעט ועשה הרבה, שנאמר: ויאמר ה' אל אברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. לא אמר לו אלא בדל"ת ונו"ן, אבל באחרונה כשפרע הקב"ה משונאיהם של ישראל לא פרע אלא בשבעים ושתיים אותיות, שנאמר: או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותיות ובמופתים ובמוראים גדולים (דברים ד לד)". מסורת היא שהשם המפורש הוא בן שבעים ושתיים אותיות ונרמז בפסוק זה כמו גם בשלושה פסוקים סמוכים הקשורים גם הם בגאולת מצרים, שכל אחד מהם מכיל ע"ב אותיות, שמות יד יט-כא: ויסע מלאך האלהים הלך לפני מִחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עִמּוֹד הָעֵנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם: וַיָּבֵא בֵּין מִחְנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מִחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֵנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאָר אֶת הַלַּיְלָה וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה: וַיֵּט מִשָּׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיִּלְךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֶזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת הַיָּם לְחֹרֶב וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם. אפשר לראות את הצורך בשימוש בשם המפורש לגאולה כחיסרון של עם ישראל. מספיקות היו שתי אותיות לגאולה: דל"ת ונו"ן (שגם על זה יש מן הסתם לעוסקים בתורת הסוד מה לומר), אבל משום שהיה זה מעשה כה קשה של לקיחת גוי מגוי, נדרש כוחו של השם המפורש. אבל במדרש בראשית רבה מד יט הנוסח הוא: "בשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו שהוא גואל את בניו, ושם יעשו תשובה גואלן בשבעים ושתיים אותיות", אז אם נגאלו בשבעים ושתיים, אין זה אלא לשבחם של בני ישראל שעשו תשובה.

²³ מדרש זה מביא בתמצית את מוטיב הקשר בין הלקיחה של גוי מתוך גוי ובין מצוות קידוש החודש, מוטיב שנדרש בהרחבה בפסיקתא דרב כהנא ה ובפסיקתא רבתי טו, שניהם על פרשת [החודש הזה לכם](#) שהבאנו בשבת החודש. ראו שם בפרט הדימויים השונים של מסירת חישוב לוח השנה, כמלך שמסר לבנו את שעונו (אורלוגין), טבעתו, שומרה, אוצרות המלך, נרתיק רפואות ועוד. נראה שבלקיחה של גוי מתוך גוי אנו זקוקים לכל האמצעים הנ"ל. ולשעון השולט על הזמן, יותר מכולם. "עבדי זמן עבדי עבדים הם – עבד אדני הוא לבד חפשי" (ריה"ל). ראו דברינו [כי עבדי הם](#) בפרשת בהר.

²⁴ בדפים אלה של הגמרא במסכת מגילה מובאות הצעות רבות של אמוראים כיצד לפתוח את הדרשה בפורים, על מגילת אסתר, מענייני דיומא. כל חכם והצעתו מפסוק אחר במקרא. מכולם, בולטת פתיחתו של רב אשי מהפסוק בפרשתנו "לקחת לו גוי מקרב גוי". אין הוא היחיד שמדמה את נס פורים ליציאת מצרים, ראו שם למשל את פתיחתו של רב חנינא בר פפא על האש בימי נבוכדנצר והמים בימי פרעה. אבל רב אשי הגדיל מכולם! ראו פירוש מהרש"א על גמרא זו: "או הנסה אלהים וגו'. דימה גאולתן בימי מרדכי ואסתר לגאולתן במצרים ... כן היה גאולתן אז כי נהפך הפור לפורינו שהם חשבו להשמיד וגו' את כל היהודים, בו בדבר נדונו ... והיינו: הנסה אלהים לקחת גוי מקרב גוי ג' - להיות גוי זה תחת הגוי אשר חשבו עליהם רעה". מהרש"א אולי מרכיב קצת את השוואה שעושה רב אשי בין יציאת מצרים ונס פורים בפירוש שהוא נותן לפסוק של מידה כנגד מידה, אבל עדיין ניתן לשאול: האם יהודי בבל באמת מדמים את נס פורים ליציאת מצרים? נכון שגם שם הייתה התחלה של התבוללות בגויים המקומיים ונס פורים גרם להפרדה וחזרה של יהודים לכור מחצבתם. ראו הפסוק במגילה: "ורבים מעמי הארץ מתייהדים וכו'". אבל האם זו באמת יציאת מצרים? אם באמת כן, מה משמעות נס פורים? מה כעת הייעוד ומה המטרה? להישאר בגלות הנוחה, לתמרן בין הגויים וליישם עליה את הפסוקים של פרשתנו? וארץ ישראל היכן היא? אולי לא בכדי באו דרשות חז"ל על מעין קבלת תורה מחודשת בימי מרדכי ואסתר: "קיימו וקבלו". רק שם נעלמה 'מודעה רבה לאורייתא' (שבת פח ע"א). ורבי יהודה הנשיא מחד גיסא מקדיש מסכת שלימה לפורים ולמגילה (מה שאין בחנוכה) ומצד שני נוטע נטיעה בפורים. ראו דברינו [לא מאסתים ולא געלתים](#) בפרשת בחוקות, על היחס המשתנה לקיום חיים יהודיים בגלות במרוצת הדורות.

מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קז

דבר אחר: "יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם".²⁵ כשם שהציפור הזה נתון ביד הצייד, אם מבקש המיתו, ואם מבקש חייהו, כך ישראל היו ביד מצרים משוקעים, שנאמר: "וארד להצילו מיד מצרים" (שמות ג ח). וכן הוא אומר: "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים" (שם יד ל).²⁶ אמר ר' אבא בר כהנא בשם רבותינו: כעובר שהוא נתון במעי הבהמה. וכשם שהרועה נותן ידו ושומטה ממעיה, כך עשה הקב"ה לישראל ממצרים להוציאם, שנאמר: "לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ד לד), אמר ר' אייבו בשם ר' יוסי בן זימרא: כשם שהזהבי הזה פושט את ידו ונוטל הזהב מן הכור, כך הקב"ה הוציא את ישראל מיד מצרים, שנאמר: "ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים" (דברים ד כ).²⁷

אמר הקב"ה לישראל: כשהייתם במצרים הייתם מפוזרים וכנסתי אתכם לשעה קלה לרעמסס. ועכשיו אתם מפוזרים בכל הארצות. וכשם שקבצתי אתכם לשעבר כך אני אקבץ אתכם לעתיד לבוא, שנאמר: "וְהָיָה בְיוֹם הַהוּא יוֹסִיף יוֹסִיף אֲדָנִי שְׁנֵית יָדוֹ לְקַנּוֹת אֶת שְׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאֵר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם ... וּמֵאֵי הַיָּם: וְנִשְׂאָ נֶס לְגוֹיִם וְאֶסְף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וְנִפְצוֹת יְהוּדָה יִקְבְּץ מֵאֶרֶב עַפְנֹת הָאֲרָץ: (ישעיהו יא יא-יב). לכך נאמר: "ומארצות קבצם".²⁸

שבת שלום

שנזכה לראות בנחמת ציון, גאולת ישראל ובנין ירושלים
מחלקי המים

²⁵ אנחנו חוזרים למדרשי מכילתא ותהלים בהם פתחנו, הפעם מדרש תהלים על פרק קז שהוא הבסיס לאמירת ברכת הגומל. ראו דברינו [ברכת הגומל](#) ביום העצמאות.

²⁶ גם כאן אפשר שמדרש תהלים המאוחר משמר נוסח קדום יותר או משיביו ומוסיף משלו. אם מדרש מכילתא פותח בפסוק משירת הים: "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים", ומדרש תהלים לעיל פותח בפסוק: "בצאת ישראל ממצרים" (הפרק שהוא דורש), בא מדרש זה ופותח בפסוק ההצלה הראשון שבספר שמות, דברי הקב"ה למשה בסנה. פסוק ממנו משתמע הצורך הדחוף להציל את עם ישראל.

²⁷ עד כאן כמו המכילתא ומדרש תהלים קיד בהם פתחנו.

²⁸ אולי כנגד דרשת רב אשי לעיל, בא מדרש זה להדגיש שבפעם הבאה בה יתקיים: "לקחת גוי מקרב גוי", תהיה הגאולה והעלייה לארץ ישראל, לא ההצלות פורתא הזמניות בחוץ לארץ. המדרש גם מדגיש שהלקיחה "גוי מקרב גוי" לוותה בתחילתה בפעולה כלל לא פשוטה של כינוס הפזורות השונות, כבר במצרים, למקום אחד ממנו ניתן לצאת כגוי אחד בארץ. ומה שהיה נכון למצרים, נכון שבעתיים בקיבוץ גלויות האחרון בו עם ישראל התפזר בכל קצוות העולם, בקהילות ותרבויות וארצות שונות ומרוחקות מאד זו מזו. נראה שאין טוב ממדרש זה לסיים בו דף בפרשת ואתחנן-נחמו. זכה דורנו לראות לקיחות הרבה של קהילות ישראל מקרב הגויים בהם התפזרו וכינוסם לא רק במחנות מעבר דוגמת רעמסס במצרים, אלא בארץ ישראל. ויקויים בנו המשך הפסוקים שם בישיעיהו: "וְסִרְהָ קָנְאָת אֶפְרַיִם וְצָרְרִי יְהוּדָה יִכְרְתוּ אֶפְרַיִם לֹא קָנְאָת יְהוּדָה וְיְהוּדָה לֹא יִצַר אֶת אֶפְרַיִם: ... וְהִיתָה מְסֻלָּה לְשֹׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאֵר מֵאֲשׁוּר כִּאֲשֶׁר הִיתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עָלְתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם".